

Cichociemni – z przeszłością w przyszłość

Podróż po zawiłych zakamarkach historii jest tyleż fascynująca, co pełna pułapek. Na różne sposoby naukowcy i badacze próbują dotrzeć do niezbadanych jeszcze obszarów ludzkich dziejów, analizując i interpretując odkrywane przez nich nowe fakty i prawidłowości. Choć przestrzeń od lat obecna była jako przedmiot refleksji historycznej, coraz częściej do jej badań wykorzystuje się nowoczesne narzędzia informatyczne, takie jak np. GIS. Wizualne przedstawienie procesów historycznych w nowoczesnej postaci graficznej otwiera nieznane dotąd horyzonty, dodając tej dyscyplinie nauki nowego charakteru oraz większej precyzji i dynamiki.

Inspiracją do wykorzystania systemów informacji geograficznej stały się wojenne losy Cichociemnych – żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych szkolonych od 1940 r. na terenie Wielkiej Brytanii oraz od końca 1943 r. na terenie Włoch, przerzucanych drogą lotniczą do okupowanej Polski do służby w szeregach Związku Walki Zbrojnej/Armii Krajowej. 316 spadochroniarzy, stanowiących elitę polskiej dywersji, desantowanych było w ramach operacji lotniczych zapoczątkowanych w nocy z 15/16 lutego 1941 r. i trwających do 27/28 grudnia 1944 r.

Cichociemni skakali w następujących sezonach operacyjnych:

- Okres próbny: 15/16 luty 1941 r. – 8/9 kwietnia 1942 r.
- „Intonacja”: 1/2 września 1942 r. – 2/3 kwietnia 1943 r.
- „Riposta”: 9/10 września 1943 r. – 30/31 lipca 1944 r.
- „Odwet” i Powstanie Warszawskie: 1/2 sierpnia 1944 r. – 27/28 grudnia 1944 r.

W okresie niecałych 4 lat, nastąpiło 858 startów samolotów, w tym 483 zakończyły się wykonaniem zrzutu lub lądowaniem samolotu (trzy operacje o kryptonimie „Most”). W tym czasie zorganizowano w Polsce kilkaset placówek odbiorczych. Ich

położenie określano depeszami na podstawie map sztabowych w skali 1:300 000 za pomocą współrzędnych prostopadłych wyrażonych w milimetrach. W celu uniknięcia pomyłek, dodatkowo określano położenie placówek współrzędnymi biegunowymi (punktem odniesienia była miejscowość lub stacja kolejowa w pobliżu placówki).

Jak wyznaczano miejsca zrzutów ludzi i sprzętu? Czym kierował się Sztab Naczelnego Wodza w Londynie w podejmowaniu strategicznych decyzji? Na ile precyzyjnie wyznaczane placówki lokalizowano na mapach? Wreszcie – czy można było uniknąć błędów i wpłynąć na losy II wojny światowej?

Pytania te stały się asumptem do podjęcia pilotażowych badań, ukierunkowanych na określenie możliwości precyzyjnej lokalizacji placówek, na które dokonywano zrzutów Cichociemnych w czasie II wojny światowej w okolicach Warszawy. W badaniach posłużono się opracowaniami historycznymi zawierającymi informacje o lokalizacjach placówek wraz z ich schematycznym rozmieszczeniem, mapami sztabowymi z okresu przedwojennego w wersji cyfrowej oraz systemem GIS wraz ze współczesną geograficzną mapą cyfrową.

Wykorzystane dane

Położenia placówek, na które dokonywano w czasie II wojny światowej zrzutów ludzi i sprzętu, znane są z depesz wymienianych pomiędzy dowództwem Związku Walki Zbrojnej/Armii Krajowej a Sztabem Naczelnego Wodza w Londynie. Lokalizacje te podawane były w postaci opisowej, a w wypadku ograniczonej ilości punktów również poprzez współrzędne geograficzne. Lokalizacje te zostały zobrazowane na schematycznych i nieskalibrowanych mapach Generalnego Gubernatorstwa, które zostały wykonane współcześnie (Fig. 1). Mapy te z uwagi na cel i sposób ich wykonania nie umożliwiały jakiegokolwiek weryfikacji poprawności oraz oceny dokładności rozpatrywanych lokalizacji. Ponadto do analizy wykorzystane zostały Taktyczne Mapy Polski w skali 1:100 000 wydane przez Wojskowy Instytut

Geograficzny w latach 1934-1938.

Fig. 1.

Kalibracja

Papierowe mapy schematyczne (Bieniecki K., Lotnicze wsparcie Armii Krajowej, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2005) pokazujące lokalizację miejsc zrzutów ludzi i sprzętu (Fig. 1) zostały zeskanowane, a następnie skalibrowane w oparciu o współczesną mapę cyfrową. Ponieważ mapy te nie zawierają informacji kartograficznej, jako punkty dostosowania zostały

użyte miejsca dopływów Bzury, Bugu, Pilicy, Wieprza, Sanu, Wisłoki, Nidy i Dunajca, a wypadku mapy II (zamiast czterech ostatnich) – ujścia Prosny do Warty oraz Narwi do Bugu.

Fig. 2.

Następnie przeniesiono położenia placówek z map schematycznych na cyfrową mapę współczesną, rozróżniając placówki, na które dokonano wyłącznie zrzutu sprzętu (znaki czarne) i te, gdzie prócz sprzętu dokonano zrzutu ludzi (znaki czerwone) (Fig. 3). Ponadto, dla skanów Taktycznych Map Polski wykonano kalibrację wszystkich arkuszy obejmujących Generalne Gubernatorstwo i rejon Warszawy (Fig. 2). Kalibracja została wykonana w oparciu o dostępne współrzędne geograficzne wybranych punktów dostosowawczych.

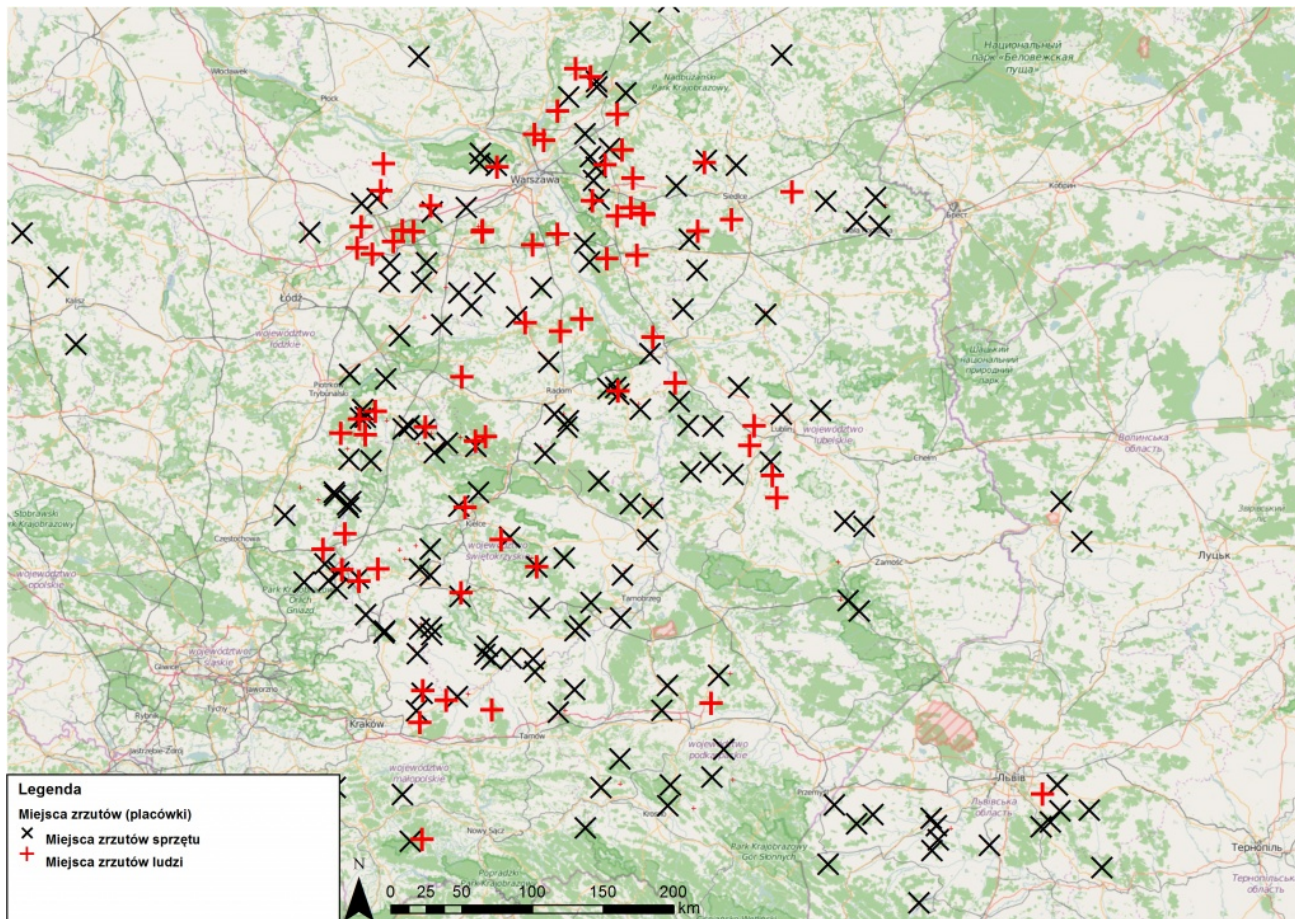

Fig. 3.

Analiza lokalizacji placówek

W celu oszacowania dokładności lokalizacji porównano współrzędne geograficzne placówek z ich położeniem na mapie schematycznej oraz z opisem położenia zawartym w literaturze. Listę analizowanych placówek przedstawiono w Tabeli 1. Różnice w lokalizacji wahają się od jednego do kilkunastu kilometrów, zaś w jednym wypadku przekraczają sto kilometrów (placówka „Gruszka”).

Ocena dokładności lokalizacji placówek, dla których brak współrzędnych geograficznych, prowadzona była w oparciu o informację opisową skonfrontowaną z przedwojennymi mapami taktycznymi. Do analizy wybrano placówki z okolic Warszawy, których lokalizację stosunkowo dobrze opisano w literaturze (Fig. 4).

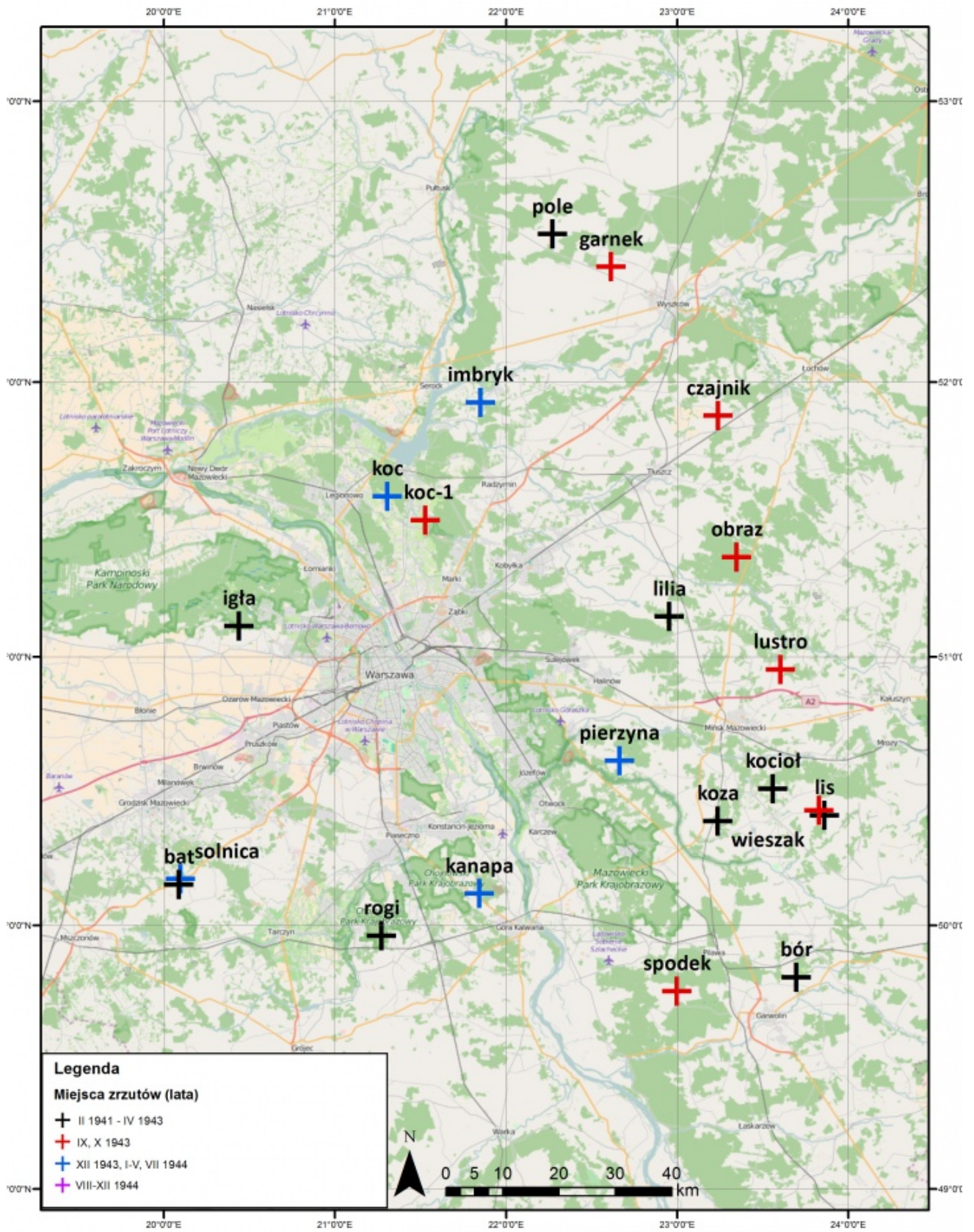

Fig. 4.

Ocenę wiarygodności położenia tych placówek zebrano w Tabeli 2.

Tab. 1.

Placówka	Różnica w [m]
Bocian	18 507
Borówka	21 343
Buk	24 559
Byk	3 447
Cekinia	13 248
Cykoria	12 880
Cynamon	13 027
Dynia	5 681
Georgia	2 144
Grab	2 999
Gruszka	116 208
Hamak	1 684
Hipopotam	5 088
Jarząb	4 091
Jawor	1 468
Jemiola	3 314
Jerzyk	13 887
Kobuz	4 616
Kogut	7 941
Konwalia	5 963
Mirt-1	7 380
Nagan	20 702
Newa	4 147
Nida	18 571
Owca	1 245
Papuga	5 028
Perkoz	8 624
Pinia	4 006
Przetak	15 286
Raróg	15 273
San	9 799
Skawa	13 260
Solnica	4 251
Tchórz	2 599
Topola	12 162
Tuja	7 321
Tulipan	10 700
Tur	29 219
Wiersze	3 933
Wilga	233
Wisła	16 142
Wydra	8 681
Zamek	12 089
Żywica	754

Tab. 2.

Nb	Nazwa placówki	Sezon operacyjny	Zródło inf.	Dostępny opis położenia placówki
1.	Pole	Sezon próbny	Skan/opis	Niewiarygodne (teren ze znacznymi przewyżzeniami, urwiskami, w pobliżu cieków wodnych, niewielka odległość od zabudowań, trudny do identyfikacji z powietrza). Niezgodność opisu ze skanem (odległość od Wyszkowa)
2.	Kocioł	Sezon próbny	Skan/opis	Wiarygodne
3.	Lilia	Intnacja	Skan/opis	Niewiarygodne (punkt ze skanu położony 23 km zamiast 12, brak inf. o wsi). Trudno ustalić dokładne położenie – prawdopodobnie okolice wsi Cyganka
4.	Koza	Intnacja	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 5 km na południe przy linii kolejowej) Prawdopodobne położenie na północ od wsi Grzebowik
5.	Lis	Intnacja	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 8 km na południowy wschód). Prawdopodobne położenie na północ od Zglechowa
6.	Rogi	Intnacja	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu położony w lesie, przesunięty za daleko o 3 km na wschód od majątku Łosie). Błąd pomiaru odległości od Grójca – zamiast 16 km jest 24 km
7.	Bat	Intnacja	Skan/opis	Niewiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 9 km na południowy wschód). Brak informacji o okolicznej wsi
8.	Bór	Intnacja	Skan/opis	Wiarygodne
9.	Igła	Intnacja	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 10 km na północny zachód, lecz zgodny z opisem)
10.	Czajnik	Riposta I	Skan/opis	Dość wiarygodne (zawyżona odległość punktu ze skanu o 8 km)
11.	Garnek	Riposta I	Skan/opis	Wiarygodne
12.	Koc-1	Riposta I	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt na skanie przesunięty za daleko o 5 km na południe)
13.	Spodek	Riposta I	Skan/opis	Dość wiarygodne (w terenie ze znacznymi przewyżzeniami na ciek wodnym, punkt ze skanu przesunięty o 2 km na północny zachód)
14.	Obraz	Riposta I	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt na skanie przesunięty za daleko o 8 km na południe, ale lepiej pasuje do opisu)
15.	Lustro	Riposta I	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu położony 12 km zamiast 9, brak informacji o okolicznej wsi). Prawdopodobne położenie na południe od wsi Mistów.
16.	Wieszak	Riposta I	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 8 km na południowy wschód, lecz zgodny z opisem)
17.	Solnica	Riposta I III	Skan/opis współrzędne	
18.	Kanapa	Riposta II	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 20 km na południe, lecz zgodny z opisem)
19.	Imbryk	Riposta II	Skan/opis	Niewiarygodne (punkt ze skanu 33 km na północny zachód od stacji kol. Tłuszcz, brak wsi Dąbrowa, punkt położony na granicy starej odnogi Bugu, przy mokradłach. Prawdopodobne położenie w okolicy wsi Dąbrowka
20.	Koc	Riposta II	Skan/opis	W porównaniu z placówką Koc-1 – mniej wiarygodne – niedokładność skanu
21.	Pierzyna	Riposta II	Skan/opis	Dość wiarygodne (punkt ze skanu przesunięty za daleko o 11 km na zachód w terenie ze znacznymi przewyżzeniami). Prawdopodobne położenie na północ od wsi Rzątko

Jako przykład rozpatrzono bastion „Solnica”, gdzie zrzutów dokonano 9/10 IX 1943, 30/31 VII 1944 oraz 18/19 XI 1944. Dla tej placówki znana jest lokalizacja geograficzna (N52°03’

E20°39') zaznaczona zielonym trójkątem (Fig. 5). Lokalizacja przybliżona, którą zaznaczono na mapie schematycznej (czerwony krzyż), znacznie odbiega od geograficznej. Z opisu przedstawionego w monografii Bienieckiego wynika, że placówka jest „...położona 7 km na południe od stacji kolejowej Grodzisk Mazowiecki w pobliżu wsi Osowiec”, co jest opisem niewystarczającym do jej zlokalizowania. Analiza przeprowadzona w oparciu o przedwojenną mapę taktyczną wskazuje, że położenie wyznaczone na podstawie współrzędnych geograficznych w większym stopniu odpowiada wymogom określonym przy doborze potencjalnych placówek zrzutu (rejon położony z dala od silnie bronionych przez nieprzyjaciela obiektów; teren płaski, niezabudowany; możliwe krzaki i zagajniki w bezpośrednim sąsiedztwie; w pobliżu brak linii telefonicznych i wysokiego napięcia, użytków rolnych, mokradeł i wysokich drzew, co podają Hart S., Mann Ch., w Podręcznik tajnych operacji II wojny światowej, Wyd. Vesper, Poznań 2014). Jest ona odległa o 11.5 km na południe od stacji Grodzisk Mazowiecki, na otwartym terenie, skomunikowana z sąsiednimi miejscowościami drogami gruntowymi co pozwala na bezpieczne przejście zrzutu i szybkie wycofanie się z newralgicznego terenu.

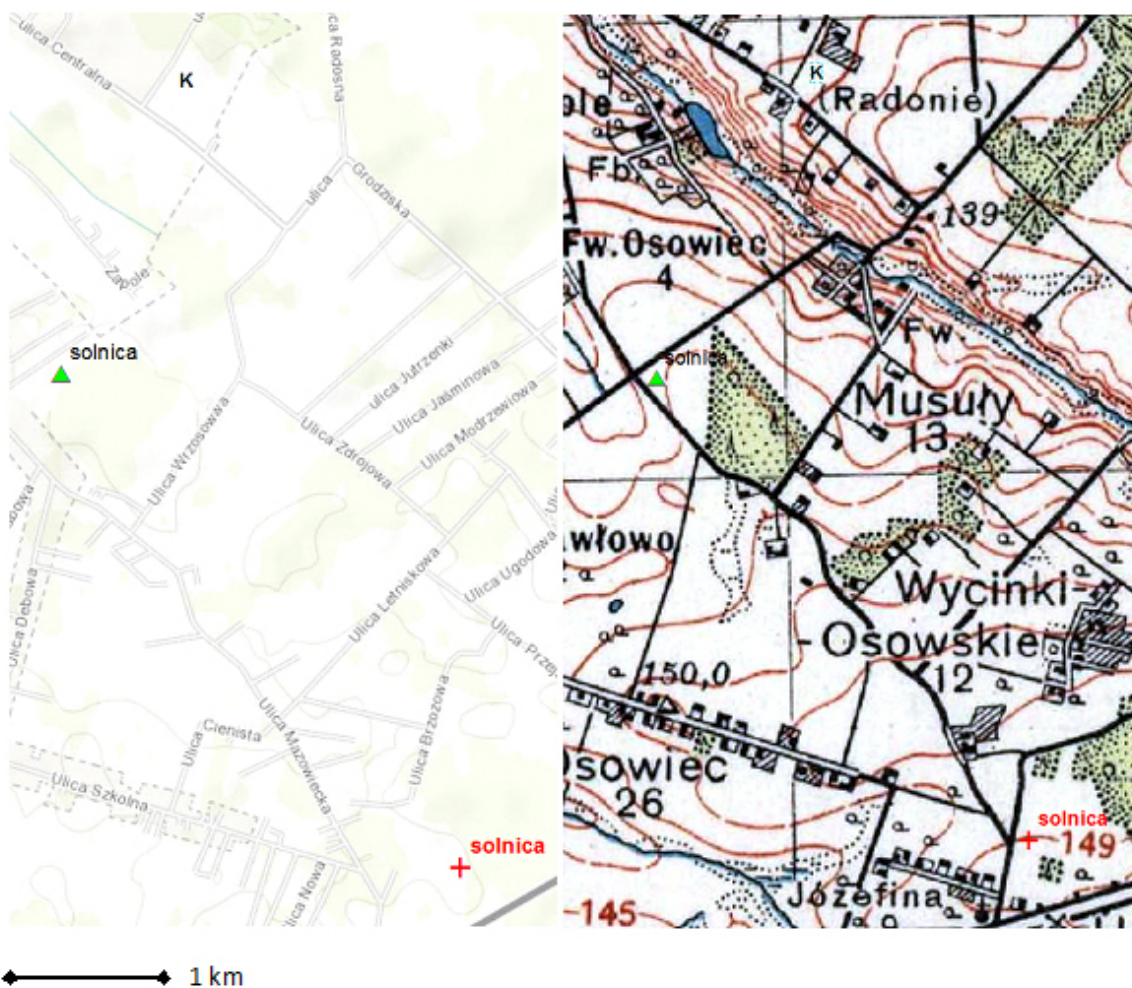

Fig. 5.

Upamiętnianie czynu zbrojnego Polaków

Przeprowadzona analiza, choć stanowi jedynie wstęp do dalszych planowanych badań, ma zdaniem autorów duże znaczenie dla wysiłków podejmowanych przez różne środowiska dla upamiętnienia zbrojnego czynu Polaków w czasie II wojny światowej.

Działalność Cichociemnych trwale wpisała się historię wielu miejsc na terenie Polski. Niejednokrotnie społeczności lokalne podejmują działania celem upamiętnienia zrzutów ludzi i sprzętu. W 2014 roku w miejscowości Radonie k/Grodziska Mazowieckiego została wybudowana kapliczka z tablicą pamiątkową (Fig. 6), której lokalizacja została przedstawiona

na Fig. 5 literą „K”.

Fig. 6.

Tych inicjatyw jest i będzie coraz więcej. Odkurzanie kart wojennej historii to nie tylko wyzwanie intelektualne, ale nasza powinność względem coraz mniej licznych bohaterów i świadków tych trudnych dni. Rzetelna wiedza o tamtych wydarzeniach wymaga uzupełnienia o fakty dotyczące między innymi odniesień przestrzennych zaistniałych zdarzeń.

Dążenie do jak największej precyzji wyników badań historycznych może stać się hołdem współczesnego pokolenia dla Cichociemnych i polskiego czynu zbrojnego.